

УНИВЕРСИТЕТ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ

АЛИЯ ТОЛЕУГАЖИЕВНА МАРДАНОВА

**Университетски дарителски фондове за набиране на
средства в образованието: институционални и
икономически специфики и потенциал за развитие в
Казахстан**

АВТОРЕФЕРАТ

за придобиване на образователна и научна степен "доктор"
Област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“,
професионално направление 3.8. Икономика
докторска програма “*Финанси, застраховане и осигуряване*”

Научен ръководител:
проф. д-р Мариана Матеева Петрова

София, 2026

Дисертационният труд е обсъден на катедрен съвет и е насочен за защита пред Научно жури от катедра „Финанси“ на УНИВЕРСИТЕТ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ – СОФИЯ, в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Финанси, застраховане и осигуряване“.

Дисертационният труд се състои от увод, изложение в три глави, общи изводи и предложения, списък на използваната литература (139 източника на латиница и кирилица). Изложението съдържа авторски текст, представен в обем от 142 страници. В основния текст се съдържат 24 фигури и 34 таблици. Броят на публикациите по дисертационния труд е 5.

Авторът е докторант, самостоятелна форма, платено обучение по докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване“ към катедра „Финанси“ на УНИВЕРСИТЕТ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ – СОФИЯ.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 28.05.2026 год.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в сектор „Докторантура“ на УНИВЕРСИТЕТ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ – СОФИЯ.

Рецензенти:

- 1.
- 2.

Автор: Алия Толеугажиевна Марданова

Тема:

Университетски дарителски фондове за набиране на средства в образованието: институционални и икономически специфики и потенциал за развитие в Казахстан

Тираж:

Отпечатан: 19.03.2026 г.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на проблема.

Постигането на съвременен иновативен икономически растеж налага сближаването на следните области на социално-икономическа дейност:

а) съвременни образователни дейности, насочени към подобряване качеството на човешкия капитал и научното проектиране за разширяване на системата от знания и иновации;

б) диверсифициран бизнес, фокусиран както върху макроикономическите показатели за растеж, така и върху развитието на социалните параметри на обществото.

В този контекст, обещаващите форми на социално партньорство между бизнеса и академичните среди се свързват с дейностите по набиране на средства, които се развиват през последната третина на миналия век. Набирането на средства е процес на набиране на ресурси, предимно парични, за реализиране на проект, които организацията не може да осигури вътрешно. Дейностите по набиране на средства се основават на принципите на благотворителността, социалната отговорност и рационалното финансово планиране. Една често срещана форма на набиране на средства е фондация - целеви капиталов фонд, формиран от благотворителни дарения за университет. Специфичните характеристики на този фонд са: дългосрочен и системен характер, използване само на приходи от капитала на фонда за развитие на научни проекти и управление на фонда от управляващо дружество.

Цялостното социално-икономическо въздействие на един фонд за дарения е концентрирано във взаимосвързания механизъм на модела за набиране на ресурси, т.е. реда и етапите на дейностите по набиране на средства; причинно-следствените връзки на филантропията; и съответните научни и образователни проекти, финансирани от фонда. На практика това се изразява в адаптираното

използване на специфични финансови и инвестиционни инструменти, социалните стимули за дарения и допълващото се влияние на бизнес средата и иновативното образование.

Предимствата на създаването на фондове в постсъветския регион включват законното и систематично привличане на инвестиционни ресурси, възможността за планиране на разработването и изпълнението на проекти, участието на професионалисти в управлението на приходите и прозрачността на разходите. Днес фондът за дарения не само служи като допълнителен източник на доходи, но се превръща и в индикатор за конкурентоспособността на университетите. Фондовете за дарения, като институционални инвеститори, могат да се превърнат в значителен ресурс за инвестиране в иновативни проекти чрез използването на публично-частни партньорства и проектно финансиране с държавен ливъридж. Формирането на регионални „точки на растеж“ въз основа на фондове и последващият мултипликаторен ефект за регионалните и националните икономики е една от най-важните макроикономически задачи.

В днешния глобален контекст, фондовете за дарения представляват рационализиран и оптимален инструмент за привличане на допълнително финансиране в образованието, като едновременно с това насърчават икономическите стимули на работодателите да инвестират в образованието и увеличават финансирането чрез годишен доход, генериран от влягането на публичен и частен капитал, без право на използване на самия капитал. Тази характеристика произтича от дългогодишна световна практика. Основните разходни пера за фондовете за дарения в чужбина са: помощ за студенти, помощ за преподаватели, финансиране на научни изследвания и финансиране на социални програми.

Съвременният механизъм за дарения обхваща система от участници: университетите като производители на нови знания, бизнес общността като системни „донори“, възпитаниците на университети като всеотдайни

благодетели и управляващите компании като оператори на растежа на капитала на дарения. Цялостното социално-икономическо въздействие на един фонд за дарения е концентрирано във взаимосвързания механизъм на модела за набиране на ресурси, причинно-следствените връзки на благотворителността и съответните научни и образователни проекти, финансирани от фонда. Разработването на интегриран механизъм за финансиране на дарения за университетите улеснява техния иновативен растеж, мащабирането на знанията и е ключов фактор за укрепване на междусекторното социално партньорство.

Ниво на научна разработеност на темата на изследването. В момента общият алгоритъм за функциониране на фондовете за дарения в развитите страни е систематично разработен. Сред актуалните проблеми може да се отбележи диверсификацията на участниците в благотворителността, която се разширява във всяка страна в свои собствени координати. В тази връзка, работата на Б.Р. Хопкинс, посветена на съвременния механизъм на функциониране на организации с нестопанска цел и арсенала на благотворителността, е значителна.

В постсъветското пространство проблемът с привличането на ресурси към образователния сектор започва да се решава едва в началото на 2000-те години. Практическите причини за това са фактори като липсата на финансова подкрепа за висшето образование и спешната нужда от висококвалифицирани кадри в реалната икономика. Руската федерация е постигнала по-голям успех по отношение на систематичното развитие на фондовете за дарения. От аналитична гледна точка могат да се открият нормативните документи, приети в Русия, и областите на изследване на автора. По този начин, определянето на основните институционални граници за развитието на фондовете за дарения е посочено във Федерален закон № 275-ФЗ на Руската федерация от 30 декември 2006 г. „За реда за формиране и използване на фондовия капитал на организации с нестопанска цел“. Въз основа на тази законодателна рамка руските учени

изследват широк спектър от ключови аспекти на финансирането на фондове за дарения в страната, включително:

- Титов В., Ендовицки Д. в статията „Фондове за дарения в системата на висшето образование на Руската федерация“ (2007) разглеждат взаимовръзките на всички предметни елементи на дарителството и неговите ползи за университетите.

- Миркин Я.М. в монографията „Фондове за дарения (целени капиталови фондове) на държавни и общински образователни институции: организация на дейността, състояние и перспективи за развитие: практическо ръководство“ (2010 г.) разглежда всеобхватно такива макроикономически цели на фондовете за дарения, като формирането на институционални инвеститори, реализирането на иновативни проекти на тази основа и разработването на механизъм за финансиране на проекти за стимулиране на регионалните точки на растеж.

- Иванов О. в труда „Организационни и икономически условия за формиране на фондове за дарения в руското висше образование“ (2011 г.) анализира организационно-икономическия механизъм за формиране на фондове за дарения;

- Никулина И.Е., Прощаева Н.В. В статията „Дарителски фондове на руските университети: състояние и перспективи за развитие“ (2011 г.) анализират приложните елементи на дарителските фондове, предимствата на създаването на дарителски фондове и обосновават перспективите за развитие, като се вземат предвид публично-частните партньорства;

- Е.В. Балацки, в монографията си „Университетски дарителски фондове и конкурентоспособността на руските университети“ (2017 г.), разглежда механизмите на университетските дарителски фондове и техните пречки в реалностите на съвременна Русия;

Въпреки засилването на аналитичната работа и практиката за създаване на дарителски фондове в постсъветското пространство, трябва да се отбележи, че

състоянието на проблема е далеч от зрялостта на класическите дарителски фондове.

Въпреки актуалността на анализа на университетското дарителско финансиране в световната теория и практика, изследванията и приложените усилия в тази област са още по-фрагментирани в Казахстан. Работата по темата е ограничена и съдържанието ѝ е предимно в контекста на постановката на проблема. Например, работата на Г.Е. Касимова „Иновативно развитие на образователната система в Казахстан“ (2011 г.) анализира методологията и теорията на иновативното развитие на образователната система в Казахстан, разглеждайки дарителското финансиране единствено като инструмент за стратегически иновации.

Статията на Е.М. Арин и Т.Й. Ерназаров „Диверсификация на източниците на финансиране за висши учебни заведения“ (2010 г.) идентифицира дарителското финансиране като източник на финансиране на образованието въз основа на анализ на световния опит. Работата на С.А. Азълканова и А.С. Аленова, „Дарителските фондове като източник на финансиране на образованието: вътрешна и световна практика“ (2015), е посветена на сравнителен анализ на световните и вътрешни практики за финансиране на дарителски фондове. Статията на Ж.Я. Аубакирова, Ж.Т. Бейсенбаев и М.Ж. Жапова, „Дарителските фондове като фактор за прилагането на публично-частни партньорства във висшето образование: международен опит“ (2019), разглежда международния опит на дарителските фондове като фактор за публично-частни партньорства в образованието.

Проблемът с допълнителните инвестиции в университетската среда чрез дарителски фондове е актуален в световен мащаб. Тъй като дарителското финансиране изпълнява функциите на инвестиции, социално партньорство между бизнеса и университетите и стратегическо развитие, техните организационни и социални механизми се усъвършенстват в различни глобални

модели. В Казахстан обаче този въпрос не е приоритетен, въпреки че опитът на развитите страни се използва частично в този контекст. Качествените различия в нашата социално-икономическа среда обаче възпрепятстват системния анализ. Например, по-високите стандарти на социално партньорство, висококачествената структура на организациите с нестопанска цел, високото ниво на интелектуален капитал на университетите и високото ниво на производствен потенциал в развитите страни им позволяват да структурират и разширят обхвата на финансирането на университетите от фондове. Следователно, за ефективното прилагане на механизмите за финансиране от фондове в Казахстан са необходими систематични и обширни изследвания, защото досега:

- Ендогенните и екзогенните фактори в развитието както на финансирането на университетски фондове, така и на набирането на средства за образование като цяло в Казахстан не са проучени;

- Автентичният опит във формирането на университетски фондове не е систематизиран спрямо световната практика;

- Институционалните норми за ефективното функциониране на фондовете в казахстанските университети не са идентифицирани;

- Финансовият механизъм за университетски фондове, с подробни инвестиционни инструменти, показатели за разходи и показатели за приходи за местната среда, не е уточнен;

- Опитът от социалното партньорство между бизнеса и университетите в набирането на средства за образование не е обобщен;

- Не са идентифицирани бариери пред формирането на университетски фондове в развиваща се пазарна икономика.

Същевременно създаването и по-нататъшното популяризиране на университетските фондове за дарения в Казахстан допринася за решаването на редица належащи проблеми. Например, от организационна гледна точка се

актуализира общият механизъм за дейността на университетите в процеса на набиране на средства за образование. Използването на фонд за дарения осигурява допълнителен източник на финансиране за университетите, който е с дългосрочен характер, и допълнително институционализира управлението на университета и фонда за дарения. От макроикономическа гледна точка, университетските фондове за дарения създават регионални „точки на растеж“ и последващ мултипликаторен ефект за регионалната и националната икономика.

От социална гледна точка могат да се идентифицират два фундаментални ефекта:

първо, социалното партньорство между бизнеса и висшето образование насърчава система за социална филантропия, насърчава повишена социална отговорност и качество на човешкия капитал;

второ, използването на приходи от фондове спомага за намаляване на социалното неравенство сред студентите и допринася за цялостен положителен социален климат в страната.

Целта на тази дисертация е да се разгледа научният и практическият проблем за подобряване на социалното партньорство между бизнес сектора и системата на висшето образование чрез разработване на интегриран механизъм за стимулиране на развитието на университетски фондове за дарения в Казахстан, заедно с техните методологични и приложни спецификации.

Изследователски задачи. Изпълнението на целта наложи формулирането на следните задачи, чиято логическа последователност отразява основните етапи на изследването. Основните задачи включват:

- Изследване на концепцията, факторите и социално-икономическата цел на образователното набиране на средства;
- Идентифициране на елементите на образователното набиране на средства и техните характеристики;

- Спецификация на фондовете за дарения като ефективна форма на образователно набиране на средства;
- Анализ на световните практики на университетските фондове за дарения, идентифициране на общи и специфични характеристики;
- Идентифициране на макроикономическите характеристики на фондовете за дарения в университетите в Казахстан;
- Систематизиране на регулаторните и правни механизми за процеса на фондове за дарения на университетите, изясняване на институционалните възможности за стимулиране на филантропията;
- Идентифициране на социологически профил на социално-икономическите субекти, участващи във фондовете за дарения на университетите в Казахстан;
- Идентифициране на бариерите пред финансирането на университети от фондове в Казахстан;
- Разработване на препоръки за модернизирание на институционалната рамка за финансиране на фондове за университети в Казахстан, като се уточняват правните граници, институциите и инструментите;
- Разработване на препоръки за подобряване на финансовия механизъм за функциониране на фондовете за университети в Казахстан, като се уточняват общи и специфични инструменти;
- Спецификация на социалната спецификация на партньорствата между бизнеса и системата на висше образование в рамките на финансирането от фондове;
- Идентифициране на параметри за стратегическо проектиране на стандарти за зрялост на финансирането от фондове за университети в Казахстан.

Обект на изследване: Икономическият механизъм на образователното финансиране.

Предмет на изследването са социално-икономическите отношения, възникващи в процеса на финансиране на университети от фондове като ефективна форма на образователно финансиране.

Научна новост на дисертационното изследване. Най-значимите резултати, съдържащи научна новост и представени за защита, включват следното:

1) идентифициране на епистемологията, общите доминанти и ендегенните и екзогенните фактори на образователното набиране на средства;

2) структуриране на класическите елементи на образователното набиране на средства и идентифициране на техните специфични характеристики;

3) обосноваване на модела на финансиране от фондове като ефективна форма на образователно набиране на средства;

4) систематизиране на специфични за отделните страни вариации на университетските фондове, идентифициране на техните общи черти и характеристики и обосноваване на възможността за екстраполиране на ефективен международен опит;

5) Идентифициране на макроикономическите характеристики на финансирането от фондове на университети в Казахстан, изясняване на йерархията на субектите, както и регулаторната рамка за процеса на финансиране от фондове на университети и институционалните възможности за стимулиране на филантропията.

6) Уточняване на социално-икономическия профил на субектите за финансиране от фондове в казахстанските университети, идентифициране на факторите, които стимулират и мотивират тези участници да участват в образователното набиране на средства.

7) Идентифициране на качеството и значимостта на бариерите пред финансирането на университетски фондове в местна среда.

8) Разработване на интегриран механизъм за стимулиране на развитието на университетски фондове за дарения в Казахстан, включително препоръки за

модернизиране на институционалната подкрепа и финансовия механизъм за финансиране на фондове в казахстанските университети и определяне на параметри за стратегическо проектиране на стандартите за зрялост на фондовете за дарения.

Основните положения и изводи от дисертационното изследване са обсъдени на следните международни научни и практически конференции в Казахстан: “Цифровая экономика: новая архитектура бизнеса и трансформация” в Карагандински университет „Е.А.Букетов“.

Резултатите от дисертационното изследване са представени в международни индексирани списания: Journal of Environmental Management and Tourism (Скопус), както и в индексирани и реферирани международни периодични издания без импакт фактор и импакт ранг: Бюлетин на Карагандинския университет. Серия „Икономика“; Народостопански архив.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Структурата на дисертацията се определя от логиката на изследването, неговата цел и задачи. Състои се от увод, три глави, заключение, библиография, 4 приложения. Основният текст е разположен на 142 страници. Списъкът с референции съдържа 139 заглавия. Тезата включва 24 фигури и 34 таблици, в които е представен фактическият материал.

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ

ГЛАВА 1. РАЗРАБОТВАНЕ НА ТЕОРЕТИЧНА И МЕТОДОЛОГИЧНА РАМКА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ФИНАНСИРАНЕТО НА УНИВЕРСИТЕТСКИ ФОНДОВЕ ЗА ДАРЕНИЯ

- 1.1 Набиране на средства за образование: концепция, фактори и социално-икономическа цел
- 1.2 Елементи на набирането на средства за образование и техните характеристики
- 1.3 Набирането на средства за дарения като ефективна форма на образователно набиране на средства
- 1.4 Глобални практики на университетските дарителски фондове

ГЛАВА 2. ИЗСЛЕДВАНЕ НА ХАРАКТЕРИСТИКИТЕ НА ФИНАНСИРАНЕТО НА УНИВЕРСИТЕТСКИ ФОНДОВЕ ЗА ДАРЕНИЯ В КАЗАХСТАН

- 2.1. Макроикономическо състояние на финансирането на университетски фондове в Казахстан
- 2.2. Регулаторни механизми за процеса на финансиране на университетски фондове и институционални възможности за стимулиране на филантропията
- 2.3. Социално-икономически субекти във финансирането на университетски фондове в Казахстан: Социологически портрет
- 2.4. Ключови бариери пред развитието на университетски фондове в Република Казахстан

ГЛАВА 3. МЕХАНИЗЪМ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА РАЗВИТИЕТО НА УНИВЕРСИТЕТСКИ ФОНДОВЕ ЗА ДАРЕНИЯ В КАЗАХСТАН

- 3.1. Модернизация на институционалната и правна рамка за финансиране на фондове в Казахстан
- 3.2. Подобряване на финансовия механизъм за функциониране на фондовете за дарения в Казахстан
- 3.3. Стратегическо проектиране на стандартите за зрялост на финансирането на фондове в Република Казахстан

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. СИНТЕЗИРАНО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В резултат на проведеното изследване са представени за защита следните тези, разработени от автора:

- уточнени са концепцията, факторите и социално-икономическата цел на образователното набиране на средства;
- идентифицирани са елементите на образователното набиране на средства и техните характеристики;
- изяснена е спецификата на финансирането с дарения като ефективна форма на образователно набиране на средства;
- обобщен е световният опит на университетските дарителски фондове, като са идентифицирани общи и специфични характеристики;
- идентифицирани са макроикономическите характеристики на финансирането с дарения на университетите в Казахстан;
- систематизирани са регулаторните и правните механизми на процеса на финансиране на дарения на университетите, като са изяснени институционалните възможности за стимулиране на филантропията;

- разкрит е социологически портрет на социално-икономическите субекти, участващи във финансирането с дарения на университетите в Казахстан;

- идентифицирани са бариерите пред финансирането с дарения на университетите в Казахстан;

- разработени са препоръки за модернизиране на институционалната рамка за финансиране с дарения в казахстанските университети, като са уточнени правните граници, институциите и инструментите;

- Разработени са препоръки за подобряване на финансовия механизъм за функционирането на фондовете за дарения в университетите в Казахстан, като са посочени общи и специфични инструменти;

- Определени са параметри за стратегическо проектиране на стандарти за зрялост на финансирането от фондове за дарения в университетите в Казахстан.

Теоретичната и практическа значимост на настоящото изследване се състои във факта, че ключовите положения и заключения на дисертацията предоставят по-задълбочено разбиране както на образователното набиране на средства като цяло, така и на университетското финансиране от фондове в частност. Обобщените елементи на това изследване могат да послужат като методологична основа за разработване на приложни модели за образователно набиране на средства и финансиране от фондове в университетската среда.

Практическа значимост на настоящото изследване се състои във факта, че заключенията на дисертацията могат да бъдат използвани при разработването на публична политика в областта на образователното набиране на средства и стратегия за функциониране на фондовете от фондове в системата на висшето образование. Целевите потребители на резултатите от изследването могат да включват: висши учебни заведения, държавни агенции (Министерството на образованието и науката на Република Казахстан, Министерството на националната икономика на Република Казахстан и техните териториални подразделения, както и местните власти), институции за развитие, организации

с нестопанска цел, обществени сдружения (Националната предприемаческа камара „Атамекен“ и др.) и стопански субекти.

Теоретичната, методологичната и информационната основа на настоящото дисертационно изследване са трудовете на местни и чуждестранни икономисти; законодателните и други нормативни правни актове на Република Казахстан; материали от периодични издания по икономически въпроси; статистически и аналитични данни от Комитета по статистика към Министерството на националната икономика на Република Казахстан; аналитични материали и експертни оценки от специалисти; и информационни ресурси по изследвания проблем в интернет.

Основните подходи за провеждане на изследването включват методи на позитивен, нормативен, сравнителен и системен анализ; синтез, обобщение и научна абстракция; както и набор от математически и статистически методи: таблични и графични методи за представяне на данни; методи за анализ на абсолютни, относителни и средни стойности; анализ на времеви редове; структурен анализ; анализ на връзките; индексен метод; икономическо моделиране и прогнозиране; и методи на социологически проучвания, анкети и интервюта с целеви фокус групи. Резултатите от социологическите проучвания и статистическите данни бяха обработени с помощта на икономико-статистически методи на факторен, клъстерен, регресионен и вариационен анализ.

ГЛАВА ПЪРВА. РАЗРАБОТВАНЕ НА ТЕОРЕТИЧНА И МЕТОДОЛОГИЧНА РАМКА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ФИНАНСИРАНЕТО НА УНИВЕРСИТЕТСКИ ФОНДОВЕ ЗА ДАРЕНИЯ

В първа глава се разглежда концепцията, факторите и социално-икономическата цел на набирането на средства в образованието; елементите на набирането на средства в образованието и техните характеристики;

спецификата на финансирането с фондове като ефективна форма на набиране на средства в образованието; и световната практика за управление на университетски фондове.

Таблица 1.2. Подходи за дефиниране на понятието „набиране на средства“

Автор	Определение
В.Н. Якимец (2002)	Многоэтапный или разовый процесс взаимодействия (с предысторией или без нее), как правило, двух сторон (физических или юридических лиц) — просителя и благотворителя (донора, мецената, спонсора), имеющий целью сбор средств и привлечение ресурсов на реализацию социально значимой деятельности одной стороной и принятие решения об их предоставлении другой стороной, происходящий в присутствии консультантов, посредников и соперников в атмосфере конкуренции (очной, явной или заочной конкурентной борьбе за ограниченный ресурс (средства)) в рамках согласованной (либо предложенной одной из сторон) процедуры в форме, являющейся в данное время легитимной для среды, где он осуществляется» [40].
А.А. Арзамасцев (2003)	Процесс сбора средств для организационной поддержки независимых коммерческих организаций [27].
А.Б. Тарасов (2004)	Дополнительное финансирование, взаимодействие с фондами, с помощью которых улучшается ситуация в той или иной области человеческой жизнедеятельности [55].
В.Э. Гончаров, В.П. Елизаров (2008)	Механизм и инструмент по поиску и сбору материальных и нематериальных ресурсов от различных субъектов для реализации различных проектов [51].
Н. В. Фейгельман (2010)	Деятельность некоммерческой организации (НКО), базирующаяся на ее уникальной миссии и стратегии, использующая эффективные и продуктивные способы получения ею ресурсов, необходимых для реализации программ и достижения стоящих перед ней целей, обеспечивающая желаемую удовлетворенность дарителю (источнику ресурсов) и имеющая конечным результатом укрепление благополучия общества в целом [56].
Т.В. Артемьева, Г.Л. Тульчинский (2011)	Привлечение и аккумуляция средств из различных источников на реализацию проектов и программ [48].
В. Лозовану, О. Маноле (2011)	Поиск необходимых ресурсов для осуществления какой-либо деятельности организации [33].
И.И. Ушаков (2011)	Способ поиска денег и метод поиска друзей для вашей компании [38].
Ю.П. Куликова (2012)	Фандрайзинг (в широком смысле) – это деятельность по поиску финансовых средств, человеческих ресурсов и т.д., требуемых для обеспечения какой-либо деятельности. Фандрайзинг (в узком смысле) – это поиск средств из альтернативных источников преимущественно под некоммерческие проекты [53].
Клещина А. А. (2014)	Привлечение средств (денежных либо натуральных) На социальные цели (для реализации проектов, проведения мероприятий, текущей работы) [32].
Т.В. Зверева (2016)	Это не просто «привлечение средств» (букв. перевод), а, скорее, обеспечение организации любыми нужными ресурсами – всем, чем нужно [31].

Таблица 1.2 представя най-често срещаните дефиниции на понятието „набиране на средства“, цитирани в трудовете на различни автори.

Социално-икономическата цел на образователното набиране на средства като многофакторен процес на натрупване и преразпределение на източници на благотворително финансиране за изпълнение на мисията на образователните организации се състои във факта, че в рамките на тази институция целите на различни участници се сътрудничат ефективно, което им позволява да задоволят своите нужди: обществото – необходимостта от развитие на човешки капитал; образователните организации – необходимостта от развитие на финансова автономност и дългосрочно планиране; и бизнес секторът – необходимостта от развитие на социална отговорност с нейния целенасочен подход, статус и целенасоченост.

При структурирането на класическите елементи на образователното набиране на средства и идентифицирането на техните специфични характеристики, субектите на благотворителността, видовете образователно набиране на средства и етапите на кампанията за набиране на средства бяха класифицирани с помощта на декомпозиционен анализ. Фондът за дарения за висше учебно заведение е целеви капиталов фонд, формиран от доброволни дарения и прехвърлен в тръст за генериране на инвестиционен доход, използван за финансиране на дейността на университета и постигане на неговите стратегически важни цели. Ефективността на финансирането с дарения като инструмент за набиране на средства в образованието се състои във факта, че то използва инвестиционен доход от дарението, генерирано от донори, а не директни дарения, за финансиране на университетите. Това осигурява дългосрочно, стабилно и гъвкаво предоставяне на финансови ресурси на университета.

Изследването разграничава дарителските фондове, благотворителните фондации и асоциациите на възпитаниците въз основа на редица критерии

(икономически характер, източник на финансиране, участници, източник на финансиране, донори и управление на разходите на средствата), както е представено в таблици 1.7 и 1.8.

Таблица 1.7. Сравнение на дарителски фонд и благотворителна фондация

Критерии	Фонд за дарения	Благотворителен фонд
Икономическа природа ба фонда	Това винаги е целеви капитал, т.е. той предполага задължително инвестиране и доход от него.	Това са финансови ресурси, но обикновено не са капитал, което означава, че не са предназначени за циркулация или генериране на доход от инвестиции. Средствата могат да бъдат използвани директно и незабавно за задоволяване на съответните нужди на даден социален сектор.
Източник на постъпленията	Доброволни пожертвования на донорите	Доброволни пожертвования на донорите
Участници (субекти на финансовите отношения)	- фонд; - донор/ дарител; - управляваща компания (генерира доход)	- фонд; - донор/ дарител
Източник на финансиране	Доход от инвестиране на целевия капитал	Средства на фонда
Потенциални донори	По-ясно дефиниран кръг от потенциални дарители, състоящ се предимно от завършили определен университет.	Неопределен кръг от потенциални дарители
Управление на разходите	Осъществява се от колегиален орган - настоятелството, в рамките на целите, установени в Устава на организацията.	Дарителят може да определи конкретна цел и конкретен получател на предоставената помощ. Например, дарителят може да избере да плати за образованието на конкретен студент; този благотворителен акт може да се осъществи независимо от която и да е фондация.

Таблица 1.8. Разлики между университетските фондове за дарения и асоциациите на възпитаниците

Критерии	Фондация	Асоциации на възпитаниците
Кръг на участниците	Широки кръг на участниците	Членовете на асоциациите са само завършили университети от различни години.
Количество на участниците	Возможно относително малък брой участници	Голям брой участници – според контингента на завършилите
Качествен състав на участниците	По-значимо включване на представители на бизнес елита в даряването на	Това могат да бъдат представители на всички слоеве на социалната стратификация на обществото,

	суми	включително представители на социално уязвими групи от населението, т.е. самите те може да се нуждаят от помощ
Сума и периодичност на вноските	Размерът и честотата на даренията се определят от благотетеля.	Като правило това са малки суми, приемливи за широк кръг представители на средната класа
Дял на участие във формирането на фонда.	Най-големите приноси се правят от филантропи и големи компании	Обикновено всеки участва по малко.
Приемливост на анонимността на лицата, внасящи средства	Анонимността на благотетелите е приемлива	Самоличността на членовете на асоциацията е ясно установена
Цели на използване на финансови ресурси.	Целите са посочени в устава и са свързани с развитието на университета. Като правило няма цели за финансиране на събития за възпитаници.	Основните цели на фондовете на асоциациите на възпитаниците включват финансова подкрепа за събития като срещи на възпитаници и поддържане на записи на възпитаници.

Въз основа на аналитичния и практически опит с университетските фондове за дарения в световен мащаб са идентифицирани параметри за евентуална екстраполация на тенденциите им в развитието към местната среда. Международният модел на дарения (особено неговата англосаксонска версия) служи като методологичен и функционален ориентир за развитието и растежа на финансирането на университетските дарения в Казахстан.

ГЛАВА ВТОРА. МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО И МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ

Във втората глава се анализира макроикономическото състояние на финансирането на университетските дарения в Казахстан; регулаторната рамка за финансиране на университетските дарения и институционалните възможности за стимулиране на филантропията; социологически профил на социално-икономическите субекти, участващи във финансирането на

университетските дарения в Казахстан; и основните бариери пред развитието на университетските дарителски фондове в Република Казахстан.

В Казахстан постепенното развитие на автономията на казахстанските университети и необходимостта от справяне с достатъчността и диверсификацията на финансовите ресурси направиха развитието на даренията особено актуално. В рамките на предметната му йерархия във вътрешната практика, ние идентифицирахме три основни механизма, чрез които се привличат дарения:

1) чрез отделно създадени организации с нестопанска цел с независим правен статут под формата на дарителски фондове;

2) чрез асоциации на възпитаници, които изпълняват функции по набиране на средства;

3) чрез университетски подразделения, изпълняващи функции по набиране на средства. Разглежданите университетски дарения са в началните етапи на своето формиране, когато капиталът на дарения все още не е достигнал прага за прехвърляне към управляващи дружества. Следователно, фондациите са принудени самостоятелно да инвестират капитала си във финансови инструменти, неизбежно изправени пред остри проблеми с инвестиционната несигурност и рискове, дължащи се на нестабилността на банковата система и слабо развития фондов пазар.

Това изследване систематизира правните граници и регулаторната рамка за формирането и използването на капитала на фондовете за дарения в Казахстан през четири етапа от тяхната дейност: подготвителен етап; етап на формиране на капитал на фондове; етап на прехвърляне на капитала на фондове в доверително управление; и етап на разпределение на инвестиционния доход от капитала на фондовете. То изяснява и институционалните възможности за стимулиране на филантропията. Социално-икономическият профил на финансиращите фондове е определен чрез социологическо проучване,

проведено в три фокус групи, всяка със собствен въпросник: завършили университет от различни години; университетски преподаватели и висше ръководство; и представители на университетски фондове за дарения. Сегментирането на фокус групите ни позволи да проследим поведенческите модели и мотивациите на трите основни финансиращи фондове: потенциални дарители, университети и самите фондове, както и техните позиции относно значението, целите, предимствата, недостатъците и оперативните предизвикателства на фондовете за дарения в университетите в Казахстан.

Проучването идентифицира външни (системни, екзогенни) и вътрешни (ендогенни) бариери, които възпрепятстват развитието на фондове за дарения в университетите в Казахстан. За да се идентифицират качеството и значимостта на бариерите пред финансирането на дарения за университетите, въз основа на социологическо проучване, проведено в рамките на три фокус групи, резултатите бяха моделирани с помощта на метода на структурно моделиране на уравнения и многовариантен анализ на данни (SEM) от второ поколение, използвайки програмата Smart PLS 3.

ГЛАВА ТРЕТА. МЕХАНИЗЪМ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА РАЗВИТИЕТО НА УНИВЕРСИТЕТСКИ ФОНДОВЕ ЗА ДАРЕНИЯ В КАЗАХСТАН

В трета глава се разработват насоки за модернизиране на институционалната и правната рамка за финансиране на дарения в университетите в Казахстан, начини за подобряване на финансовия механизъм за функциониране на фондовете за дарения в местните университети, а също така извършва стратегическо проектиране на стандартите за зрялост на финансирането на дарения в Република Казахстан. Сравнителен анализ на необходимите промени и действителните изменения във вътрешното законодателство, регулиращо дейността на университетските фондове за дарения, след приемането на Закона на Република Казахстан „За изменение и

допълнение на някои законодателни актове на Република Казахстан относно разширяване на академичната и управленската автономия на висшите учебни заведения“ от 4 юли 2018 г., № 171-VI ЗРК, разкри, че много от препоръчаните изменения не са приложени и законодателната рамка за финансиране на университетите за дарения изисква допълнително усъвършенстване.

Като част от изследването е разработен процедурен алгоритъм за организиране на набиране на средства от фондове, базиран на синхронизиране на дейностите на три субекта: университета, фондацията и управляващото дружество, на всички етапи от набирането на средства в съответствие с действащото законодателство.

За да организираме ефективно набирането на средства за образование в местните университети, разработихме приложен модел на Пътната карта за създаване на университетски фонд за набиране на средства. Авторът разработи препоръки за подобряване на финансовия механизъм за финансиране на фондове в казахстанските университети, като посочи общи и специфични инструменти, базирани на финансовата и оперативната динамика на университетските фондове в световната практика. Те включват механизми за привличане на донорски средства към фонда, инвестиране на активите му и формиране на оптимално инвестиционно портфолио, както и методи за разходване на приходите от фонда.

Полученият анализ на текущото състояние на финансирането на фондове в казахстанските университети, неговото социално-икономическо въздействие и ефективността на институционалните и финансовите механизми за набиране на средства за образование доведе до SWOT матрица за развитие на финансирането на фондове в казахстанските университети, както и до разработване на решения за основните му външни и вътрешни предизвикателства. Въз основа на актуализираното използване на институционални, финансови и социални инструменти за финансиране на

дарения, бяха идентифицирани параметри за стратегическо проектиране на стандарти за зрялост на местните университетски дарителски фондове: от прото-дарителски фондове до квази-дарителски фондове и по-нататък до класически дарителски фондове.

IV. ИЗВОДИ.

Проведеното изследване ни позволи да направим следните заключения:

1) Социално-икономическата цел на образователното набиране на средства като многофакторен процес на натрупване и преразпределение на източници на благотворително финансиране за изпълнение на мисията на образователните организации се състои във факта, че в рамките на тази институция ефективно се сътрудничат целите на различни участници, което им позволява да задоволят своите нужди: обществото – необходимостта от развитие на човешки капитал; образователните организации – необходимостта от развитие на финансова автономност и дългосрочно планиране; и бизнес секторът – необходимостта от развитие на социална отговорност с нейния целенасочен подход, статус и целенасоченост.

2) В рамките на структурирането на класическите елементи на образователното набиране на средства и идентифицирането на техните специфични характеристики, субектите на благотворителността, видовете образователно набиране на средства и етапите на кампанията за набиране на средства бяха класифицирани с помощта на декомпозиционен анализ.

3) Фондът за дарения за висше учебно заведение е целеви капиталов фонд, формиран от доброволни дарения и прехвърлен в доверително управление за генериране на инвестиционен доход, който се използва за финансиране на дейността на университета и постигане на неговите стратегически значими цели. Ефективността на финансирането с дарения като инструмент за набиране на средства в образованието се състои във факта, че за финансиране на

университетите не се използват директни дарения от дарители, а по-скоро инвестиционни приходи от създадения от тях дарителски фонд. Това гарантира дългосрочно, стабилно и гъвкаво осигуряване на финансови ресурси за университета.

4) Въз основа на аналитичен и практически опит с университетските дарителски фондове в световен мащаб бяха идентифицирани параметри за евентуална екстраполация на тенденциите им в развитието към вътрешната среда. Международният модел на дарения (особено неговата англосаксонска версия) служи като методологичен и функционален ориентир за установяване и развитие на финансирането с дарения на университетите в Казахстан.

5) В Казахстан, поради постепенното развитие на автономията на казахстанските университети и необходимостта от решаване на въпросите за адекватността и диверсификацията на техните финансови ресурси, развитието на финансирането с дарения стана особено належащо. В рамките на неговата предметна йерархия в вътрешната практика, ние идентифицирахме три основни механизма, чрез които се набират дарения:

а) чрез отделно създадени организации с нестопанска цел с независим правен статут под формата на дарителски фондове;

б) чрез асоциации на възпитаници, които изпълняват функции за набиране на средства;

в) чрез университетски подразделения, изпълняващи функции по набиране на средства.

Разглежданите университетски фондове за дарения са в началните етапи на своето формиране, когато целевият капитал все още не е достигнал праговото ниво за прехвърлянето му към управляващи дружества. Следователно, фондовете са принудени самостоятелно да инвестират целеви капитал във финансови инструменти, неизбежно изправени пред остри проблеми с

инвестиционната несигурност и рискове поради нестабилността на банковата система и неразвитостта на фондовия пазар.

6) Изследването систематизира правните граници и регулаторната рамка за формирането и използването на фондове за дарения в Казахстан през четири етапа от тяхната дейност: подготвителен етап; формиране на капитал за дарения; прехвърляне на капитал за дарения към доверително управление; и разпределение на инвестиционния доход от капитала за дарения. Изследването изяснява институционалните възможности за стимулиране на благотворителността.

7) Социално-икономическият профил на финансиращите фондове за дарения е определен въз основа на социологическо проучване, проведено в три фокус групи, всяка от които е била администрирана със специализирани въпросници: завършили университет от различни години; университетски преподаватели и висше ръководство; и представители на университетски фондове за дарения. Сегментирането на фокус групи ни позволи да проследим моделите на поведение и мотивациите на трите основни участници във финансирането на дарителски фондове: потенциални донори, университети и самите фондове, както и техните позиции относно значението, целите, предимствата, недостатъците и оперативните предизвикателства на дарителските фондове в университетите в Казахстан.

8) Проучването идентифицира външни (системни, екзогенни) и вътрешни (ендогенни) бариери, възпрепятстващи развитието на дарителските фондове в университетите в Казахстан. За да се идентифицират качеството и значимостта на бариерите пред финансирането на университетските дарителски фондове, въз основа на социологическо проучване, проведено в рамките на три фокус групи, резултатите бяха моделирани с помощта на метода на моделиране със структурни уравнения и многовариантен анализ на данни (SEM) от второ поколение, използвайки програмата Smart PLS 3.

8) Сравнителен анализ на необходимите промени и реално направените изменения във вътрешното законодателство, регулиращо дейността на университетските дарителски фондове, с приемането на Закона на Република Казахстан „За изменения и допълнения в някои законодателни актове на Република Казахстан относно разширяване на академичната и управленската автономия на висшите учебни заведения, от 4 юли 2018 г., № 171-VI ЗРК, разкри, че много от препоръчаните изменения не са направени и законодателната рамка за финансиране на университетските фондове изисква допълнително усъвършенстване.

Като част от проучването е разработен процедурен алгоритъм за организиране на финансирането на фондове, базиран на синхронизирането на дейностите на три субекта: университета, фондацията и управляващото дружество на всички етапи от финансирането на фондове в съответствие с действащото законодателство. За ефективно развитие на образователното набиране на средства за местните университети, разработихме приложен модел на Пътната карта за създаване на университетски фонд за фондове.

9) Разработени са препоръки за подобряване на финансовия механизъм за финансиране на фондове в казахстанските университети, като са посочени общи и специфични инструменти, базирани на финансовата и оперативната динамика на университетските фондове за фондове в световната практика. Те включват механизми за привличане на донорски средства към фонда, инвестиране на неговите активи и формиране на оптимално инвестиционно портфолио, както и методи за разходване на приходите от фонда.

10) Полученият анализ на текущото състояние на финансирането с дарения в казахстанските университети, неговото социално-икономическо въздействие и ефективността на институционалните и финансовите механизми за набиране на средства в образованието доведе до SWOT матрица за развитието на финансирането с дарения в казахстанските университети, както и до

разработването на решения за основните му външни и вътрешни предизвикателства.

Въз основа на актуализираното използване на институционални, финансови и социални инструменти за финансиране с дарения бяха определени параметри за стратегическо проектиране на стандартите за зрялост на местните университетски дарителски фондове: от прото-дарителски фондове до квази-дарителски фондове и по-нататък до класически дарителски фондове.“

Приложимостта на получените научни резултати от изследването е свързана с използването им: от държавни органи в процеса на реформиране на системата на висше образование и усъвършенстване на законодателната рамка за финансова автономия и дарителско финансиране на университетите; от ръководството на университетите за създаване и развитие на собствени дарителски фондове; от научната общност при по-нататъшното развитие на методологичните подходи за образователното набиране на средства и дарителското финансиране на университетите, както и при преподаването на курсове по „Икономика на образованието“, „Мениджмънт в образованието“, „Мениджмънт на висшето образование“, „Образователно набиране на средства“ и разработване на учебни помагала.

IV. НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ РЕЗУЛТАТИ:

A. НАУЧНИ РЕЗУЛТАТИ

1. Идентифицирани са гносеологията, общите доминанти и ендегенните и екзогенните фактори на образователното набиране на средства;
2. Структурирани са класическите елементи на образователното набиране на средства и са идентифицирани техните специфични характеристики;
3. Обоснован е моделът на финансиране от дарителски фондове като ефективна форма на образователно набиране на средства;
4. Систематизирани са специфичните за отделните страни вариации на университетските дарителски фондове, като са идентифицирани техните общи черти и характеристики и е обоснована възможността за екстраполиране на ефективен международен опит.

Б. НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ РЕЗУЛТАТИ

1. Идентифицирани са макроикономическите характеристики на финансирането на университетски фондове в Казахстан, с изясняване на йерархията, както и регулаторната рамка на процеса на финансиране на университетски фондове и институционалните възможности за стимулиране на благотворителността.
2. Уточнен е социално-икономическият профил на финансиращите фондове в казахстанските университети, като са идентифицирани факторите, които стимулират и мотивират тяхното участие в набирането на средства за образование.
3. Идентифицирано е качеството и значимостта на бариерите пред финансирането на университетски фондове в Казахстан.

С. ПРЕДЛОЖЕНИЯ:

1. Разработени са препоръки за модернизиране на институционалната рамка за финансиране на дарения в университетите в Казахстан, като се уточняват правните граници, институциите и инструментите;
2. Разработени са препоръки за подобряване на финансовия механизъм за функциониране на дарителските фондове в университетите в Казахстан, като се уточняват общите и специфичните инструменти;
3. Определени са параметри за стратегическо проектиране на стандартите за зрялост на финансирането на дарения в университетите в Казахстан.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Публикации в ИНДЕКСИРАНИ И РЕФЕРИРАНИ международни периодични издания и конференции (Scopus и Web of Science)

Khusainova Zh., Asanova M., **Mardanova A.**, Akybayeva G., Abauova G. (2021). Endowment funds as an effective form of partnership between the business sector and the higher education system. Case of training specialists in the tourism industry // Journal of Environmental Management and Tourism. № 12(8). p. 2194–2216. DOI: 10.14505/jemt.v12.8(56).18. (студия)

Статии в ИНДЕКСИРАНИ И РЕФЕРИРАНИ международни периодични издания без импакт фактор IF и импакт ранг SJR

Хусаинова Ж.С., Асанова М.К., **Марданова А.Т.**, Петренко Е.С., Абауова Г.М. (2021). Эндаумент-фондирование: социально-экономическая природа, операциональная динамика и возможность экстраполяции его в отечественную среду // Вестник Карагандинского университета. Серия Экономика. - 2021. - № 3(103). - С.164-178. DOI 10.31489/2021Ес3/164-178

Марданова А.Т. (2025). Educational fundraising: concept, factors and its socio-economic purpose. Economic Archive, Issue 2, pp.53-66. DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.ea-nsa.2025.2.04.en> / ErichPlus, EBSCO

Марданова А.Т. (2025). Endowment Funding as an Effective Form of Educational Fundraising. Economic Archive, Issue 4, pp.54-66. DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.ea-nsa.2025.4.04.en> / ErichPlus, EBSCO

Доклады на конференции

Андарова Р.К., **Марданова А.Т.**, Султанов К. (2020). Қазіргі заманғы экономикадағы трансұлттық корпорациялар (Транснациональные корпорации в современной экономике) //Цифрлық экономика:бизнестің жаңа архитектурасы және кұзыреттіліктер трансформациясы.=Цифровая экономика: новая архитектура бизнеса и трансформация компетенций=Digital transformation of the economy: new business models, technologies and competencies. Респ. ғыл.-тәжір. конф. материалдары (шетелдік қатысумен) 6 наурыз.-2020.-Б. 15-18. <https://rep.ksu.kz/handle/data/9886>

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

на дисертационен труд

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор”, аз, **АЛИЯ ТОЛЕУГАЖИЕВНА МАРДАНОВА**, докторант свободна подготовка, декларирам, че разработеният от мен дисертационен труд на тема „ Университетски дарителски фондове за набиране на средства в образованието: институционални и икономически специфики и потенциал за развитие в Казахстан”, в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки”, професионално направление „Икономика“, докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване“, съдържа оригинални резултати и приноси и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.

Резултатите, които са получени, описани и публикувани от други физически и юридически лица, са цитирани в изложението и библиографията по недвусмислен начин.

Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.

Резултатите, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно описани в библиографията.

Разработеният от мен дисертационен труд не е представен в друга образователна или научна институция да придобиване на образователна и научна степен „доктор” или научна степен „доктор на науките”.

Докторант:

г.София

/АЛИЯ МАРДАНОВА/